

SULYOK LÁSZLÓ

A remény és a borzalom napjai

Pofosz-tagok 1956-os emlékeiből

*„Ledöntött útjelző vagyok/ Sötét kor főútja szélén./ Lassan enyészve korhadok,/ S fény dereng,
nyíltáblám végén./ Gyöngye fényecske az éjben/ Béhúnyt szemű népek jelez./ Holtak közt
gázoltok vérben./ Hóhérok s szolgák útja ez!/ Akarj! Merj!... Emberré lenni!/ Teremts
magadnak szép jelent!...”*

Jecszenik Andor versének címe *Ne álmodj, nép!* Olyan ember írta, aki örökké álmodozott, aki a békétlenséget is vállalta az álmaiért. Magát „gumiBOTcsinálta munkásköltő”-nek nevezte. Tizennégy év és egy hónapot ült a Kádár-rendszer börtöneiben. Ars poeticának is beillő költeményét negyvenedik születésnapján, 1966. augusztus 8-án vetette papírra. Az 1956-os forradalom és szabadságharc egyik Nógrád megyei — elsősorban nagybátonyi — főszereplője nem terjesztésre szánta. Csakhogy az írást munkahelyi öltözőszekrényében tartotta — naivan, óvatlanul —, miközben a rá állított besúgók mindvégig a nyomában voltak. Kutattak a cuccai közt, ráakadtak a lázító versre, kilopták. Két évet kapott érte, és le kellett töltenie a korábbi elengedett büntetését is. A versrészletet összeállításunk mottójának szántuk.

A társadalmi elégedetlenség nem 1956. október 23-án kezdődött. Előzményei visszanyúlhatnak az 1945 után mesterségesen és erőszakkal kialakított politikai helyzethez. A megértés kulcsa abban az országra erőltetett politikában, kíméletlen törtetésben és hatalomgyakorlásban rejlik, amely az úgynevezett népi demokratikus korszakot, a kommunista hatalomátvételt és az utána következő éveket jellemezte. Az ország irányítását olyan személyek kaparintották a kezükbe, akik alig ismerték — vagy sehogy — a hazai társadalmi viszonyokat, a magyar nép lelkületét és vágyait, következésképp idegen szellemiség követését tették kötelezővé.

A Magyar Kommunista Párt céljainak elérése érdekében — háta mögött a szovjet dominanciájú Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal — számos esetben törvénytelen eszközöket is igénybe vett, s agresszív előrenyomulását, arroganciáját és gátlástalanságát a polgári és szociáldemokrata erők, a demokratikus pártok képtelenek voltak ellensúlyozni. A kommunista demagógia folyamatosan félrevezette a világháborúban csalódott, s a jobb élet ígéretében aktivizálódó tömegeket. A negyvenes évek végére így a több pártrendszeren alapuló parlamentáris hatalomgyakorlás sorsa megpecsételődött, és kezdetét vette a kommunisták totális diktatúrája. Egy akaratnak volt alárendelve minden, élő és élettelen: a kommunisták új szervezetének, a Magyar Dolgozók Pártjának, ezen belül a Moszkvából hazatelepített, és mindvégig onnan inspirált, irányított Rákosi—Gerő—Farkas—Révai klikk akaratának.

A más véleményt formálókra akasztófa, börtön, kitelepítés, internálótáborba zárás, kényszermunka, alacsonyabb munkakörbe helyezés, elbocsátás, a megalázás és az ellehetetlenítés megannyi változata várt. Érdekeik szerint a pártvezérek szekértolóikat, saját elvtársaikat is felakasztatták. Az Államvédelmi Hatóság, közkeletű nevén az „ÁVÓ” állam az államban létezett, élet és halál uraként ítélkezett élők és holtak felett.

Az ország fejlődését eltorzító személyi kultusz, a szektás, voluntarista pártpolitika kiváltotta társadalmi elégedetlenség az ötvenes évek közepére elérte forrponjtját. 1956. október 23-án délután három órakor Budapesten megkezdődött a tüntetés. Az egyetemisták megmozdulásához csatlakoztak a gyári munkások, a tisztviselők és alkalmazottak, az értelmiségiek. Jelszavakat kapott fel és vitt szerte a szél: „Függetlenség, szabadság, lengyel-magyar barátság!”, „Vesszen az önkény, éljen a törvény!”, „Nincsen ingünk, se gatyánk, Rákosi volt az apánk!”, „Nagy Imrét a kormányba, Rákosit a Dunába!”, „Szovjet sereg menjen haza, Sztálin-szobrot vigye haza!”

A régi módon már nem lehetett kormányozni...

— Tele voltunk reménnyel, amikor megtudtuk, hogy Budapesten kitört a forradalom – lelkesedik újra a 71 éves *Sipos Dávid*, aki egy kis hegyi faluban, Mátramindszenten élte át a sorsfordító eseményeket. — Mozgásban volt mindenki... „Kossuth Lajos azt üzente,/ elfogyott a regimentje...” Énekeltük a nótát, és leszedtük a vörös zászlót meg a vörös csillagot a középületekről, helyükbe meg kiraktuk a háromszínű magyar zászlót. Jól emlékszem: a lakosság kilencven százaléka változást akart; életünk jobbra fordulását reméltük. A falugyűlésre, a tanácsudvarban, összejött a falu apraja-nagyja. Külön álltak a párttagok, külön a változást akarók. Amazok voltak vagy tizenöten, mi meg voltunk nyolcvan, vagy százan... Azok hallgattak, közülünk szólaltak fel páran. Én amellet érveltem, erre emlékszem, hogy a kuláklitát meg kell szüntetni, mert igazságtalan, kértem, hogy ne háborgassák a parasztot, termelje csak az élelmet, meg hogy a hatalom fejezze be az ártatlan emberek elhurcolását... Jó okom volt erről beszélni, mert a családunk megkapta a rendszerellenes jelzőt. Óriási bűn volt ez a Rákosi-rendszerben. Édesapáméknak hét hold földjük volt, s apám ki akart törni a szegénységből, beiratkozott a jogi egyetemre. Két év után azonban anyagilag nem bírták a taníttatását. Elment bányásznak. Mivel értette a paragrafusokat, sokan jártak hozzá tanácsot kérni. Gyakran ügyvédnek nevezték, pedig csak vájár volt. Hívták a kommunista pártba, nem fogadta el; más volt a gondolkodása. 1948-ban őt választották meg a Független Kisgazdapárt helyi elnökének. Ezek miatt aztán sok igazságtalanság ért bennünket. Mindig a szégyentáblán volt a nevünk, ha megérdemeltük, ha nem... Az 1956-ban történekekről nem sokat tudok mondani. Tudja, ezekről a dolgokról később nem lehetett beszélni, ezért aztán nem is nagyon maradt meg az emlékezetemben. Legfeljebb az keserűség és kín, amely a forradalom leverése után következett. Mert az ártatlan emberek elhurcolása nemhogy megszűnt volna, mint a falugyűlésen óhajtottam, hanem felerősödött, és elért engem is, valamikor márciusban, 1957 elején. Bevittek Tarjánba, a városi rendőrkapitányságra. Ott agyba-főbe vertek kivétel nélkül mindenkit. Ezután levittek a megyei kapitányságra, ott kaptuk a második verést. A falhoz állítottak, vagy három órán keresztül. Nagy tócsa keletkezett a lábam alatt, annyira könnyezett a szemem, ahogy beleütöttek. Lent a pincében tizenketten voltunk egy kis fogdában. Felváltva lehetett leülni, aludni. Egy kazári ember szólt az őrneke, adjanak a szememre valami orvosságot. Az volt a válasz, hogy ez nem szanatórium, itt nincs orvosság... Tíz napig tartottak fogva, kihallgatás nélkül... Örülhettem, hogy visszaengedtek a bányába. De mindig piszkáltak, belém kötöttek, évtizedekkel később is. A sok megaláztatástól kikészült az idegrendszerem, és egészen fiatalon nyugdíjba kényszerültem. Óvjon meg az Isten mindenkit az ilyen élményektől!

Szécsi István 18 éves siheder volt 1956-ban, óriási közösségi sikerekkel a tarsolyában. A tarnaszentmiklósi parasztyerek az általános iskola elvégzése után került fel Budapestre, ahol szűkebb és tágabb családjának már több tagjai is élt, és kitanulta a szerszámkészítő mesterséget. Budapest legjobb ifjú sztahanovistája lett, országosan második helyezett. Neve rendszeresen olvasható volt a Vörös Szikra dicsőségtábláján, munkamódszer-átadásokra járt, 1954. május elsején Sztálin és Rákosi fényképe között vitték az övét. Tele volt ötlettel, energiával. A pártemberekkel mégsem igazán értette meg magát. Ez egyrészt önálló véleményformálási készségével függött össze, másrészt édesapja kulákkénti megbélyegzésével. 1955-ben egy békekölcsönjegyzés körüli huzavonában megorrolt rá a gyári pártvezér, és nevét azon melegében áthelyezték a szégyentáblára. Az eset csak növelte népszerűségét. Akkor már érlelődött egy másfajta Magyarország. S ahogy teltek a hónapok, úgy erősödött a társadalmi feszültség, a politikai elégedetlenség, a Petőfi Kör-ös értelmiségi igazságkeresés.

— Találón mondjuk: fejétől bűdösödik a hal... Október 18-án hallottuk a rádióban, hogy a szegedi egyetem jogi karának hallgatói a budapesti egyetemi ifjúsággal kívánnak tárgyalni a jövőbeni kapcsolataikat illetően. Ezt ifjúsági találkozóznak nevezte a mi rádiónk, míg a külföldi sajtó úgy értelmezte, hogy mozgolódás van az egyetemi ifjúság között. Október 22-én este már lehetett tudni, hogy másnap tüntetés lesz. Állítom és vallom, hogy ez békés kimenetelű lett volna, ha egyes nagyon szélsőséges és rendkívül radikális baloldali személyiségek nem ragadtatják el magukat; ha a Rádiónál nem adtak volna ki tűzparancsot... Szeretném hangsúlyozni, hogy október 23-ára országosan olyan hazugságáradat és félelemkeltés, olyan tömeges nyomor alakult ki, amilyen a magyar történelemben talán még soha nem volt. Nagyon sok emberben olyan érzés támadt, hogy ennél rosszabb már nem lehet, nincs mit veszíteni. Az egyetemisták, műveltségük hatására, arra az álláspontra jutottak, hogy ahogyan kezelik őket, az nem tisztességes, ahogyan élniük kell, az nem normális élet. Jogot akartak maguknak, tisztességes tájékoztatást és emberséget, És akkor, amikor brutális módon rájuk, ránk támadtak, a megaláztatás, az elnyomtatás olyan erővel tört föl, hogy nem volt erő, tizenkét napig, amely visszatartotta volna. Nekem az a véleményem, hogy ez a tizenkét nap dicsőséges időszaka Magyarországnak, és nemcsak a ma élők, hanem az utánunk következők is büszkéek lehetnek az őseikre, akik olyan emberek voltak, hogy életüket adták a szabadságért, a hazájukért, egy szebb jövőért... De azt kijelenthetem, hogy akikkel én együtt voltam a váci börtönben, nem ilyen jövőt akartunk... mint ma van. Amikor az ötvenedik évfordulót nem lehetett méltóképpen megünnepelni... Mi igazi semleges, demokratikus Magyarországot szorgalmaztunk. A semleges azt jelentette, hogy az ország önálló politikát folytat, és sem a jobboldalról, sem a baloldaltól nem enged beleszólni a hatalomba. Egyes társaim a váci börtönben éppen ezért és ebben a szellemben tanulmányokat írtak arról, hogyan kellene egy igazán demokratikus országot felépíteni, fenntartani és működtetni. Különbek lehettünk volna, mint Svájc... A forradalom engem motorbaleset után, zúzódásos, begipszelt lábbal ért el. De motorral végigjártam Budapestet, a legfontosabb színhelyeket. A gyári munkástanács rám bízta a nemzetőrség megszervezését, s nekem kellett az igazgatóval közölni, hogy nem kívánnak tovább együttműködni vele. Október 30-án nem adtam át a gyár védelmét egy szovjet harckocsival érkező, magyar századosnak, és sok olyan dolgot tettem, ami nem tetszett a későbbiekben. Az ügyész a legsúlyosabb ítéletet kérte rám, mert olyan tulajdonságaim vannak, fröcsögte, amelyek károsan érinthetik a stabilizálódott államhatalmat... Másodfokon tizenöt évet kaptam, s 1963 májusában szabadultam.

Pap Gyula 77 évvel ezelőtt született Zagyvapálfalván. A bányatelepi fiatalember számára természetes volt, hogy a bányagépgyárban helyezkedik el. Itt élte át a reményteljes napokat, egészen az 1957. márciusi elhurcolásáig.

— Gépkocsivezetőként és anyagbeszerzőként dolgoztam, s október 24-én Budapestre vitt az utunk. Hajnali 4-kor indultam oxigénpalackokkal, oxigéncserére. A tarjáni pártbizottság Pobjedája a Zsidó-hegyen előzött meg, és amikor mi Balassagyarmatra értünk, a városházához, az utasai már a falhoz voltak állítva, két géppisztolyos őrizte őket. Továbbhaladva elég sok akadályba ütköztünk. A rétsági laktanya őrsége kint az útszélén várt mindenkit, igazoltatott. Budapest felől több százas, vagy talán ezres tömeg áradt a 2-es úton Rétság felé. Budapesten, a Váci úton, az oxigéngyár előtt fegyveres őr állt, ez már a forradalom jele volt, nem akart beengedni. A győzködésnek végül engedett, de az irodába azt telefonálta, hogy erőszakkal mentünk be. Ennek ellenére megkaptuk az oxigént. Nélküle leáll a termelésünk, érveltünk. Tizenhét palackot hoztam el... Elindultunk a Nehézipari Minisztérium felé, de a Károly Róbert körútnál letérítettek bennünket. A híd lábánál orosz katonák álltak, betereltek a körútról az első utcán balra, majd az első utcán megint balra, a Teve utcai rendőrkapitányság felé. Előttünk két, fiatalokkal megrakott, nyitott platós Csepel teherautó ment. Ahogy befordultunk, a rendőrkapitányság felől golyószóró- és géppuskatűz várt. Az előttünk levő autókról ugráltak le az emberek, én pedig gyorsan rükvercbe vágtam a Rába 98-ast, és tolatva jöttem vissza a mellékutcaiba. Megálltam egy háztömb előtt. Onnan csak estefelé tudtunk kijönni, az orosz katonák előbb nem engedtek. Hazafelé már úgy jöttünk, hogy szinte minden kilométerkőnél géppisztolyosok állítottak meg, mindenhol igazoltattak. A karom vérzett, mert üvegszilánkok érték; kilőtték a szélvédőt is. Hetvenkét lövést számoltam meg a gépkocsimon... Másnap meg az utána következő napokban a munkahelyemen már nagy mozgolódás volt. Leszedték a tetőről a vörös csillagot. Én fiatal voltam, elég sportosan mozogtam, felmásztam a tetőre, és a csillag helyére kitűztem a magyar zászlót. Később ez lett az egyik legfőbb bűnöm. Jött aztán hozzá, hogy a gyárőrség, majd a belőle alakult nemzetőrség tagja voltam, hogy bevásárolták a bányagépgyári munkástanácsba. Bűnömül rótták fel, hogy a bányatelepi párthelyiségről szintén leszedtem a vörös csillagot, a faluban szervezője voltam a szovjet hősi emlékmű ledöntésének, a gyáron belül sztrájkra uszítottam, és agitáltam a megalakult munkás-paraszt kormány ellen... Január elseje után rendesen megindult a munka... majd elérkezett március 5-e. Lementem az élelmiszerboltba vásárolni. Félúton rendőrök állítottak meg, letartóztattak. Elvittek egy elbeszélgetésre, ahogy mondták, és 424 nap lett belőle. Arról nem akarok beszélni, hogy ezek az elbeszélgetések mivel jártak. A kihallgatásokról szinte nem is emberekként kerültünk vissza a fogdába. Mindenkit megtörtek, összeverték. Be akartak léptetni a rendőrséghez, de nem írtam alá. Kistarcsára internáltak, majd Tökölre vittek, amikor elkezdődött az ottani internálótábor építése. A legszörnyűbb élményem az volt, amikor gépkocsivezetőként kijártam a városba egy hadnagy rendfokozatú anyagbeszerzővel, s a Vörösmarty és a Majakovszkij utca sarkánál, ahol a nővérem lakott, kint ült az édesanyám a járdán, én pedig rabként nem szállhattam ki a kocsiból, hogy odamenjek hozzá.

Nyalka legény volt valamikor a Karancs völgyében a ma 85 éves *Pilinyi Sándor*; faluszerzte ismerték, mivelhogy futballozott. Bányászgyerek. Mint családjának legtöbb férfitagja, megpróbálkozott ő is a föld mélyével. De szerette a fát, csodálta az ácsok munkáját, ezért kitanulta a mesterséget. Így kereste családjának a kenyeret, mígnem 1956 októberében megválasztották a munkástanács elnökének. A megtorláskor rajta kérték számon munkatársai szeretetét, rajta bosszulták meg, hogy szerették.

— Édesapám nyitott szemmel járt, mindent megnézett, mindent meglátott. Gergén a 30-as években ő szervezte meg a szociáldemokrata pártot. Amikor Rákosi visszajött a Szovjetunióból, és megszervezte a kommunista pártot, olyan erős lett, hogy a szociáldemokrata pártnak be kellett olvadni. Így lettünk tagja, a testvéreimmel, a Magyar Dolgozók Pártjának. De én és az édesapám 1954-ben kiléptünk, mert az „ÁVÓ” lesöpörte a padlásról a búzáat. Ezt hozta a dicső Vörös Hadsereg meg Rákosi: a hitleri fasizmusból

mindjárt beléptünk a sztálini kommunizmusba. De az még rosszabb volt; Sztálin több embert meggyilkolt, a testvéreiből, a fiaiból, az elvtársaiból is, mint Hitler... Hogy voltak-e erre felé nyílasok? Hogyne lettek volna! Csak felszívódtak, épp a kommunista pártba. De ez kényes téma, erről nem beszéltünk se akkor, se most... Én is inkább arról mesélek, hogy mi történt velem '56-ban... A Karancskeszi Állami Gazdaságban dolgoztam, s megválasztottuk mi is a munkástanácsot. Ki legyen az elnök? Többen felálltak: a Pilinyit javaslom. Egyhangúlag rám szavaztak. Én mindjárt visszautasítottam, szellemileg nem vagyok én arra érett ember, hangoztattam. Ezzel szétszéledtünk. Másnap szólt az irodából egy kislány, menjek fel az igazgatóhoz. Baj van, Sanyi, mondta, sztrájkolnak a tehenészek. Micsoda? Azért hívtam, mert maga a munkástanács elnöke. De én nem vállaltam. Akkor is, itt magának kell csinálni valamit... Biciklivel kimentem a tehenészetbe. Útközben végiggondoltam a dolgot. A tej kell Tarjánban, a gyerekeknek, a dolgozóknak, kell a kórházba, a tehenet reggel, este etetni, fejni kell, itt nem lehet sztrájkolni... Kint odaköszönök: Józsi bátyám, miért sztrájkolnak? Még te kérdezed? Te sztrájkolsz! Hogyhogy én, hát én munkában vagyok. Mi téged megválasztottunk a munkástanács elnökének, mondja az öreg, ezt te nem vállaltad; no, ha te nem vállaltad, akkor mi sztrájkolunk... Hát ennyiből állt... Vállalnom kellett... A forrófejűeket igyekeztem csendesíteni, a vitás dolgokat emberségesen, igazságosan elintézni... November 7-én aztán jött Kádár, átvette a prímet, és egyre keményebb lett a helyzet. Azt szavaltuk akkoriban: „Frissen sült a meleg lángos,/ Le van szarva Kádár János.” Uszításnak vették, és máris adták érte a két év börtönt.

Pilinyi Sándor tíz hónapi internálással megúsza: a „szavalást” is, meg forradalmi szerepvállalását is. Előtte ötször vonultak ki a lakására a pufajkások, bevitték a salgótarjáni városi kapitányságra, felpofozták, agyba-főbe verték; a lila foltoktól szinte nem látszott a háta.

— Tösgyökeres dejtáriak vagyunk – fogalmaz lokálpatrióta öntudattal *Zólyomi Ferenc*, akinek kilenc és fél évtized terheit rakta vállaira az élet. – Szegény emberek voltak a szüleim. Édesapám nem is válogatott a munkában soha. Korán munkára fogtak. Földünk nem volt, napszámba jártunk. Életemben fordulatot az hozott, amikor 1936 októberében bevonultam katonának. Két évre rá részt vettem a magyar hadsereg felvidéki bevonulásában. Az egységem Szécsénynél lépett át az Ipoly túlsó oldalára... Leszerelésem után nem sokkal, 1939-ben aláírtam, továbbszolgálatos lettem. Tanultam, tiszthelyettesi rangot kaptam, kineveztek határvadász őrsparancsnoknak. Az orosz frontra őrmesterként vittek ki 1942-ben, amikor feltöltötték a 2. magyar hadsereget. Több katonai kitüntetést kaptam. Nem adták ingyen. Kétszer hajtottam végre önkéntes vállalkozást. Három hónapon keresztül hetven méterre voltunk az orosz állásoktól. 1944 őszén a tordai ütközetben hátgerinc- és fejlövést kaptam. Orosz fogságból kerültem haza. Megnősültem, született két szép gyermekem. Határőrkatonaként, őrsparancsnokként szolgáltam, míg összetűzésbe nem kerültem a községi párttitkárral, aki rendszeresen beleszólt a munkámba, amihez nem volt joga. Felfüggesztettek, kirúgtak. A háború után viszont a rendőrségnek kellett a képzett, tapasztalt emberek, toborzók jártak a vidéket, engem is megtalált egy. Átképeztek, majd itt is őrsparancsnok lettem. A rendőrkapitányság őrszemélyzeti osztályvezetője azonban összeszúrta a levelet az egyik rendőröm feleségével, amit én erélyesen kifogásoltam. Még neki állt feljebb, megfenyegetett... és neki lett igaza. Belekapaszkodtak egy háborús cselekményembe, letartóztattak. A hat vádpont közül azonban csak egyet tudtak rám bizonyítani, mert azt meg is tettem, vállaltam. Tizenegy hónapig tartottak különböző fogdákbán. 1952. január 9-én engedtek ki, s két hónap múlva elítéltek: egy év börtönt kaptam, a közügyektől eltiltottak, vagyonom egy negyedét elkobozták, lefokoztak. Népellenes büntett. Csak 1991-ben mentett fel a Legfelsőbb Bíróság, bűncselekmény hiányában... Gondolhatja, mennyire örültem a forradalom kitörésének. Végre eltakarodnak azok, akik minden bajomnak az okozói voltak: az oroszok meg a kommunisták. Pedig eleinte még hittem is nekik. Azt gondoltam, úgy vannak a

dolgok, ahogy ők mondják... Dejtáron az én nevemhez fűződik a forradalom. Október 26-án láttam a felvonuló tömeget Balassagyarmaton, és másnap elkezdtem szervezni az embereket. Kerékpárral végigmentem a falun, beszóltam a házakba, hogy kilenc órára jöjjön mindenki, aki magyarnak érzi magát... a postához, ott lesz a forradalom... ott kezdődik a felvonulás... Este a falugyűlésen megválasztottak az ideiglenes forradalmi tanács elnökének. Szereztem fegyvereket, megszerveztem a nemzetőrséget. Ügyeltem arra, hogy egy pofon se csattanjon el. Nem bántjuk a kommunistákat, illeszkedjenek be ők is a munkába, az új rendbe... Elégedettek voltak velem a faluban, mert november 7-én megválasztottak a végleges forradalmi tanács elnökének, két és fél hét múlva pedig a végrehajtó bizottság elnökének. Pedig novemberben már Kádárék dirigáltak. A 1956. december 8-i véres salgótarjáni pufajkás sortűz után pedig már olyan nyomás nehezedett rám, zsarolás, fenyegetés, hogy december 20-án összehívtam a végrehajtó bizottságot, és lemondtam, a többiek meg követtek.

Az év végi ünnepek elmúltával gyorsan beindult a felelősségre vonás. Zólyomi Ferencet a rendőrségi kihallgatásokon, Balassagyarmaton annyira összeverték, megkínózták, hogy a börtönorvos nem is volt hajlandó befogadni. Így került a kórházba: „kóros elme- és idegállapotban”. Elektrosokkos kezelést is kapott. Két évig folyamatos zaklatás volt az élete, s csak alkalmi munkákat kapott. Isten, család, haza — ez a hitvallás — jelszó! — állította talpra, hozta egyenesbe az életét.

A Karancsalján lakó *Tóth Zoltán* egyik túlélője az elvakult pufajkás vérontásnak:

— 1956. december 8-án a Salgótarjáni Tűzhelygyárban dolgoztam mint könyvelő. Abban az évben érettségiztem. Az eset megértéséhez tudni kell, hogy abban az időben az egész megyében sztrájkoltak a gyárak, a bányaüzemek, tiltakozásul, hogy az oroszok leverték az 1956-os forradalmat, egy hónappal azelőtt. Ezzel a ténnyel nem tudott mit kezdeni a pártbizottság. Úgy döntöttek tehát, hogy megfélemlítik a lakosságot... Persze azt csak később tudtuk meg, mi hogyan történhetett, noha az események résztvevői voltunk. A nagy dolgok a fejünk fölött intéződtek... Az történt, hogy telefonon értesítették a gyárak és az üzemek dolgozóit, hogy jöjjenek tüntetni a megyeháza és a rendőr főkapitányság épülete elé, mert a Nógrád Megyei Forradalmi Bizottság egyes tagjai le vannak tartóztatva, a kapitányságon tartják fogva, kérjük ki őket. *(A két letartóztatott személy Gál Lajos és Viczián Tibor volt. Gál aknásként dolgozott a kisterenyei bányaüzemnél. A mérsékeltek közé tartozott, ennek ellenére a megyei rendőrkapitányság nagybátonyi őrséje december 5-étől figyeltette minden mozdulatát, míg nem december 8-ára virradóra a pufajkások letartóztatták. A másik letartóztatott, akit szintén munkástanácsi vezetőként emlegettek, Viczián Tibor volt, s nem Kisterenyéről, hanem szúpataki lakóhelyéről hurcolták el a karhatalmisták, Gállal csaknem egy időben. Viczián soha nem volt bányász Kisterenyén. 1950-től börtönbüntetését töltötte. Fiatalemberként a közigazgatásban dolgozott, de belekeveredett egy kiscgazda monstre perbe, és ez jogi egyetemi tanulmányainak és értelmiségi karrierjének a végét jelentette. 1956. október utolsó napjaiban engedték szabadon a forradalmárok követelésére a csolnoki rabbányából, és tért haza Szúpatakra, a szülői házba. – S. L.)* El is jöttünk szépen, szervezeten a munkahelyeinkről, és megtöltöttük az utcaszakaszt. Békésen folyt a tüntetés, míg nem megjelentek a pufajkások és az orosz tankok. A pufajkások a megyetanács előtti járdán felsorakoztak, egymástól körülbelül egy méter távolságra, géppisztollyal, szemben az utcán álló tömeggel. Miután felsorakoztak, egy rövid idő eltelte után a megyetanács előtt elhangzott egy – utólag már úgy gondolom — jeladó, rövid sorozat. Ezt mi, akik a főkapitányság előtt álltunk, nem láttuk; nem láttuk, hogy ki lőtt, csak hallottuk a lövést. És a rövid sorozat után közvetlenül, rögtön megindult a sortűz. Az összes pufajkás egyszerre elkezdett lőni a tömegbe. Mindenki futott, menekült, mentette az életét, oda bújta, ahova tudott... Én egy lépcsőházba akartam beszaladni, többedmagammal. De akkor már mellettem hullottak az emberek, mint a legyek. Más kiutat nem találtam, hasra vágtam magam, ott feküdtem a földön, és ott ért a lövés...

Haslövést kaptam... Mégpedig úgy, hogy hátul bement a golyó, és elől jött ki. Ezen kívül kaptam még egy haslövést és két comblövést. Az eszméletemet szerencsére nem veszítettem el... Mivel egyszerre kezdtek löni a pufajkások, egyszerre fogyott ki a tár, és bekövetkezett egy kis tűzszünet. Akkor vettem annyi erőt magamon, hogy felálltam, és odabicegtem az egyik lépcsőházi bejárati ajtóhoz, le akartam menni a pincébe. De nem kellett lemennem, mert közben ért egy újabb találat a combomon, a negyedik lövés; összerogytam, és lebuktam, lecsúsztam a lépcsőn a pincébe. Valakik még követtek, meg előttem is voltak lent... Abban a kis tűzszünetben vagy hárman-négyen mehettünk le, pontosan nem tudom megmondani... Érdekességgént elmondom azonban, hogy akiknek sikerült bemenekülni, és még nem érte golyó őket, annyira kétségbe voltak esve, hogy szinte meg voltak bolondulva. Ott szaladgáltak össze-vissza, tapostak rajtunk, földön fekvő sebesülteken... Körülbelül fél órát töltöttünk ott. De most már pontosan nem tudom meghatározni, mert az idő akkor valahogy másképp telt. Szóval egy félóra múlva civilek jöttek, összeszedték a sebesülteket, és teherautóval, busszal meg egyéb szállítóeszközzel elszállították a kórházba őket... a halottakat persze a temetőbe... Én egy Ikarusz buszra kerültem, néhányad magammal, azzal vittek be a kórházba. Ott a kórtermek már megteltek, így engemet a hordágyon letettek egy lépcsőfordulóban. Ott kaptam injekciót több alkalommal is. Később bevittek egy kórterembe, véletlenül épp egy nőibe. Körülbelül tízágyas lehetett, a közepén elég nagy helyel. Oda tettek le bennünket, sebesülteket, hármunkat vagy négyünket. Vártunk az operációra... Rám este nyolc-kilenc óra körül került sor. Akkor operáltak meg először. Bélműtét. Sikerült. Igen ám, de nekem hátul, ahol bement a golyó, egy mellékütőeret is elszakított, az viszont nem vérzett, mert azon feküdtem egész idő alatt az ágyon, és beforrt, benőtt a sebhely. Egy tumor képződött azon a helyen, ahova a vér nyomódott, és úgy lüktetett, mintha ott dobogott volna a szívem. Viccképpen még mondtam is: ijedtemben ide szaladt a szívem... Emiatt még egyszer meg kellett operálni, el kellett kötni azt az eret. Felvágtak a combom tövéénél, lekötötték a fő ütőeret, akkor felnyitottak hátul, elkötötték az eret, mint egy zsák száját, és azóta is így van... Több mint két hónapot töltöttem a kórházban, és utána több hónapig voltam betegállományban... Hát én így éltem meg december 8-át!... *(A rendszerváltáskor 1956. december 8-a „Salgótarján legtragikusabb napja” kifejezést kapta, bár a történetek ismeretében kiérdemli a legsötétebb napja elnevezést is. — S. L.)* Felépülésem után visszamentem a tűzhelygyárba, majd pár hónapra otthagytam, önszántamból. Elmentem műszerész-tanulónak. Sikeresen szakmát szereztem, és rádió-, tévéműszerészként dolgoztam egy munkahelyen, egészen a nyugdíjazásomig.

Németh László a Salgótarjáni Vasöntöde és Tűzhelygyár áruforgalmi osztályvezetője volt, amikor kitört a forradalom, s a lendülete magával ragadta. Megválasztották a gyári munkástanács titkárának. A hatalomba visszakerült kommunista vezetők „a téglagyáros fia-, ellenforradalmár”-ként emlegették. Gúnyból, becsmérlésképpen. A 89. életévében járó, az orosz frontot is megjárt forradalmár 1956-os emlékei közül december 8-a történetét elevenítjük fel.

— Sokáig nem lehetett erről beszélni. Magam is csak nemrégiben döbbsentem rá, mennyire elő volt készítve ez a rettenetes tragédia... Reggel hatra jártam be dolgozni vonattal, mindennap. Telefonáltak, majd nyolc óra körül újabb telefon érkezett. A munkástanács egyik vezetőjét keresték, akkor én voltam közelebb a készülékhez, nem az elnök, Szabó Béla, én vettem fel Kérünk benneteket, hallottam a telefonban, ti is gyertek, ismételték meg a kérést, az acélgyár már indul. Hát jó, ha ők mennek, akkor mi is megyünk! Nem kételkedtem. Bár ma sem tudom, ki beszélt a telefonban... Én úgy értelmeztem, a szöveg alapján, hogy az acélgyárból hívtak... Mi akkor csak annyit tudtunk, hogy két kisterenyei munkástanácstagot letartóztattak, és a megyei rendőrkapitányságon tartják fogva őket, oda kell mennünk, tüntetni és követelni a szabadon bocsátásukat. Az egyiket, a Gált még ismertem is, a bányatröszt

munkástanács tagja volt... Tájékoztattam az embereket az üzenetről. Másfél-két óra múlva összejött vagy 5-600 ember, csaknem az egész délelőtti műszak. Elmondtam nekik, hogy semmiféle provokációnak ne dőlünk be, próbáljunk meg higgadtan, nyugodtan viselkedni... Úgy fél tizenegy tájban érkeztünk a rendőrség elé. Akkor már elég sok ember tartózkodott ott: tefusok, palacküveggyáriak, kisterenyei és nagybátonyi bányászok. Vagy kétezer-ötszáz ember, a polgári iskolától le, egészen az öblösüveggyár kerítéséig. De az acélgyáriak – és így utólag mondom: szerencsére – nem voltak ott... Mi már csak a rendőrségnél kaptunk helyet. Két harckocsi állt előtte... Mintegy félórás várakozás után kezdődött el a sortűz. Előtte folyt a hangoskodás... A pufajkások az épület előtti járdán helyezkedtek el, míg a túloldali járdán jártak-keltek az emberek. Azok, akik nem a felvonulásra jöttek: sétáltak, nézelődtek. Középen pedig, az úton, tartózkodtak az úgynevezett felvonulók... Semmire sem haladtunk a kérés-követelés során. Akkor valaki azt ajánlotta, alakítsunk egy ötfős bizottságot, és tárgyaljon az a kiszabadításról, bent a rendőrségen. De erre már nem került sor. Mert mire minden jelenlévő üzenen, a sorokon végigfutott a hír, hogy kit kellene jelölni, akkorra eldőrdült a sortűz... A rendőrségi bejáratú ajtónál, a lépcső mellett van egy kiugró rész, oda rövid időre, körülbelül négy-öt percre kijött néhány ember az épületből. Nem tudom, kik voltak. Egy hang próbálta meggyőzni a tömeget, hogy oszoljanak széjjel, menjenek haza. Nem tudom, ki beszélt, de magyarul mondta. A tömegből elég sok helyről azt kezdték kiabálni újra, hogy engedjék szabadon a letartóztatottakat. Két szovjet tank mellett álltam az úttesten, a tankok fedele nyitva, a kiskatonák kint ültek a nyílás szélén. Amikor azok öten visszamentek a rendőrségi épületbe, a kiskatonák magukra húzták a fedelet. A jó ég tudja, meg volt-e beszélve, vagy sem, a lényeg, hogy utána egy-két percre rá elkezdődött a sortűz... Az első lövéseket a megyetanács felőli részről hallottuk... Állítólag egy eldobott kézigránátra ezzel reagáltak a pufajkások. Azt mondták, hogy ijedtükben lőttek... Néhány másodperccel később nálunk is elkezdtek löni. Amikor a pokol elszabadult, az emberek egy része a földre vetette magát, a másik része menekült. A rendőrség előtt, ahol én álltam, árok is volt, viszonylag frissen kiásva, benne szovjet katonák. Körülbelül három méterre voltak tőlünk. De – ahogy vissza tudok emlékezni – mi nem ezektől a kiskatonáktól kaptuk a lövést, hanem az ablakokból, a rendőrség épületéből. Az árokból, nekem úgy tűnt, mintha a levegőbe lőttek volna... Ezt én így láttam. Akkor, amikor lehasaltam, és egy pillanatra feléjük néztem... Amikor az első sorozat véget ért, iparkodtunk menekülni, tovább, mert azt hittük vége. De nem volt még vége!... Az első és a második sortűz között olyan harminc másodperces szünet lehetett. És sokan még be sem értek a házba a menekülők közül, amikor megkapták a lövést a második sorozatból. Nagyon is elképzelhető, hogy ez még több embert megölt, mint az első. Emlékezetem szerint ez a második sorozat hosszabb volt. Az első sorozat pár másodperc lehetett, ez pedig olyan három perc... Akkor még nem volt beépítve a bérházak közötti terület, ott láttam, hogyan futnak, menekülnek az emberek. Én meg vártam, hogy mi lesz, befejeződik-e a lövöldözés. Végül az első lövéshullám után befutottam a házak közé. Ott ért a második sorozat. Sok ember feküdt a földön, a járdán. Mi, a tűzhelygyáriak egy csoportja elosontunk a házak mögött, hátul a patakparton, az öblösüveggyár mögött. Akkor éjszaka én nem is mentem haza. Nem tudtuk, mi lesz. Többen bent maradtunk a gyárban, s megdöbbenve, órákon keresztül beszélgettünk. Nagyon zaklatott lelki állapotban voltunk. Nem tudtuk elképzelni, hogyan történhetett ez a borzalom. Abban a pillanatban még azt sem tudtuk, nekünk mennyi veszteségünk van. Később, amikor a helyzet tisztázódott, derült ki, hogy hét halottunk lett; összesen pedig nyolcvan halotról beszéltünk, akkoriban... Végül is pontosan nem tudtuk, sem akkor, sem később, hogy hányan haltak meg. Teljesen a hatóságok számaidataira kényszerültünk. Azok pedig manipuláltak voltak... Persze akkor még nem voltunk olyan nyomás alatt, mint hetekkel, hónapokkal később, hogy ne mertük volna megmondani, amit ezek a pufajkások csináltak. Az emberek nagy ellenszenvvel viseltettek irántuk. Kerek perec kimondtuk: fegyvertelen emberekre löni gyilkosság...

A kommunista restauráció Németh Lászlót a tűzhelygyári „ellenforradalom” főszereplőjének nyilvánította, és másodfokon 7 év börtönnel sújtotta. Büntetéséből 5 év és 3 hónapot töltött le.

A szörnyű események után évtizedekkel sem hagy bennünket nyugton a kérdés: miért? Miért kerülhetett sor erre a tájainkon példátlan mészárlásra? A magyarázat nagyon egyszerű, és politikai: a szovjetek által levert szabadságharc után kialakult kettős hatalom felszámolása volt az ok, a konszolidáció lehetőségének megteremtése a Kádár-kormány számára. Persze ez is csak évtizedekkel később világosodhatott meg, kerülhetett nyilvánosságra. A Nógrád megyei munkástanács küldöttsége 1956. december 8-án hajnalban utazott Budapestre, hogy tárgyaljanak Kádár János kormányfővel a nógrádi iparmedence dolgozóinak aktuális követeléseiről, valamint részt vegyenek a munkásküldöttek országos értekezletén. Marosán György államminiszter a tőle megszokott erőszakos harsánysággal ekkor vágta a szemükbe: Mától kezdve nem tárgyalunk, mától kezdve lövünk.

Fenyegetése még aznap valósággá vált, szinte a szavaival egy időben. Salgótarjánban a Kádár-kormány karhatalmistái, a rendőrök és a szovjet katonák a fegyvertelen munkástömegbe lőttek. Férfiak, nők, gyermekek tucatjai haltak meg. Az áldozatok többsége fiatal – és munkás.

Ez a kettős sortűz jelentette nyitányát a kettős hatalom kíméletlen felszámolásának.

S hogy Salgótarján volt a leszámolás első áldozata, azt megfontolt, tudatos lépésnek tekinthetjük. A nógrádi iparmedence „kis Moszkvának” hazudott szíve ugyanis a forradalom, az ellenállás egyik fontos vidéki központja volt, ahol a munkások és a bányászok csaknem egyöntetűen kiálltak a munkástanácsok mellett, és a legvégsőkig ellenálltak a Kádár-kormány szíréhangjainak.

A kormány a salgótarjáni sortüzet követően több városban is belelővetett a fegyvertelen munkásokba, majd gyorsan feloszlotta a munkástanácsokat, és megkezdte vezetőik letartóztatását. Egyúttal azonnal, szinte már a sortűz idején, elkezdődött a történetek tudatos torzítása, elferdítése. Ennek taglalása azonban túlnő adott kereteinken...